

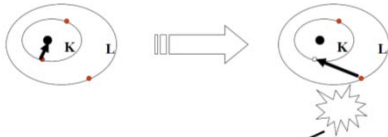
β - bomlások

közös tulajdonságok:
 $A = \text{állandó}$
 $\Delta Z = \pm 1$
 ν vagy $\bar{\nu}$

β⁻-bomlás ${}^A_Z X \rightarrow {}^A_{Z+1} Y + \beta^- + \bar{\nu} + [\gamma]$
 $n \rightarrow p + \beta^- + \bar{\nu}$

β⁺-bomlás ${}^A_Z X \rightarrow {}^A_{Z-1} Y + \beta^+ + \nu + [\gamma]$
 $p \rightarrow n + \beta^+ + \nu$

elektronbefogás (K héj) $e^- + {}^A_Z X \rightarrow {}^A_{Z-1} Y^{(+*)} + \nu + [\gamma]$
 $e^- + p \rightarrow n + \nu$

Karakterisztikus röntgensugárzás X_c

18

THE ELECTROMAGNETIC SPECTRUM

Wavelength (meters)	Radio	Microwave	Infrared	Visible	Ultraviolet	X-ray	Gamma Ray
	10^3	10^{-2}	10^{-5}	$.5 \times 10^{-6}$	10^{-8}	10^{-10}	10^{-12}

About the size of...

Buildings

Humans

Honey Bee

Pinpoint

Protozoans

Molecules

Atoms

Atomic Nuclei

Frequency (Hz)

10^4 10^8 10^{12} 10^{15} 10^{16} 10^{18} 10^{20}

Temperature of bodies emitting the wavelength (K)

1 K   100 K   10,000 K   10 Million K

19

Tiszta β^- -sugárzó izotópok

nuklid	energia, MeV	$T_{1/2}$
^3H	0,018	12,26 a
^{14}C	0,159	5730 a
^{32}P	1,71	14,3 d
^{35}S	0,167	88 d
^{90}Sr	0,54	28,1 a
^{90}Y	2,25	64 h

Keverő ($\beta+\gamma$) sugárzó izotópok

nuklid	$T_{1/2}$	β -energia, MeV	γ -energia, MeV
^{60}Co	5,27 a	0,31	1,17/1,33
^{131}I	8,07 d	0,61	0,36
^{137}Cs	30,23 a	0,51	0,662

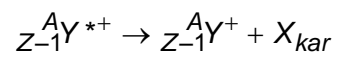
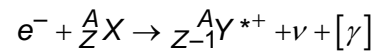
20

Pozitron bomló izotópok

nuklid	$T_{1/2}$	E_{β} MeV
^{11}C	20,3 min	0,97
^{13}N	9,97 min	1,2
^{15}O	124 s	1,7
^{18}F	109,7 min	0,064

21

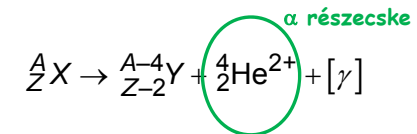
Elektronbefogással stabilizálódó izotópok

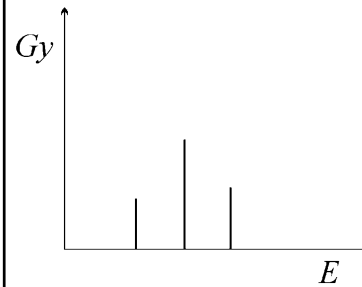
nuklid	$T_{1/2}$	E_{β} MeV
${}^{54}\text{Mn}$	303 d	0,84
${}^{125}\text{I}$	60 d	0,035

22

α -bomlás

Nagy energia: 4-9 MeV

vonalas spektrum

nuklid	$T_{1/2}$
${}^{235}\text{U}$	7,1E8 a
${}^{226}\text{Ra}$	1600 a
${}^{222}\text{Rn}$	3,8 d

23

Z	Izotóp	T _{1/2}	Bomlási mód	Részecskeenergia, MeV	γ-energia, MeV	η, %	Előállítás	σ' = fσ* 10 ²⁸ , m ²	Leányelem
27					2,02 2,60 2,99 3,25 3,47	11 % 16 % 1 % 12 % 1 %			
	⁵⁷ Co	270 d	E.X.	100 %	0,014 0,122 0,136	6 % 88 % 10 %	83 % 1 % 1 %	⁵⁶ Fe(d,n) ⁶⁰ Ni(p,α)	0,9
	⁵⁸ Co	71,3 d	E.X. β ⁺	0,47 85 % 15 %	0,81 1,62 0,51 (β ⁺)	100 % 0,5 %		⁵⁸ Ni(n,p)	
	^{60m} Co ⁶⁰ Co	10,5 min 5,27 a	I β ⁻	100 % 0,31 1,48 0,01 %	100 % 1,17 1,33 100 %	0 % 100 % 100 %	≈100%	⁵⁹ Co(n,γ) ⁵⁹ Co(n,γ)	19 37
28	⁶³ Ni	92 a	β ⁻	0,067 100 %				⁶² Ni(n,γ)	0,77
	⁶⁵ Ni	2,521 h	β ⁻	0,60 1,01 2,10 ≈ 23 % ≈ 8 % ≈ 69 %	0,37 1,11 1,49 5 % 13 % 18 %		⁶⁴ Ni(n,γ)	0,016	
29	⁶⁴ Cu	12,9 h	β ⁻ β ⁺ E.X.	0,57 0,66 43 %	0,51 (β ⁺) 1,34 0,6 %			⁶³ Cu(n,γ)	3,0
	⁶⁶ Cu	5,10 min	β ⁻	0,76 1,59 2,63 ≈ 0,2 % ≈ 9 % ≈ 91 %	0,83 1,04 0,2 % 9 %			⁶⁵ Cu(n,γ)	0,56

24

Gamma-sugárzás
az atommagból kilépő elektromágneses sugárzás
vonalas spektrumú
izomer átalakulás/kísérő sugárzás

β-sugárzások

az atommagból kilépő elektron vagy pozitron sugárzás
folytonos spektrumú
lehet önálló (de v!)
kísérő sugárzásai lehetnek (gamma, karakterisztikus
röntgen (X))

Alfa-sugárzás

az atommagból kilépő ${}^4_2\text{He}^{2+}$ sugárzás
vonalas spektrumú
kísérheti gamma-sugárzás

25

A radioaktív bomlások kinetikája

26

Egylépéses egyszerű magátalakulás

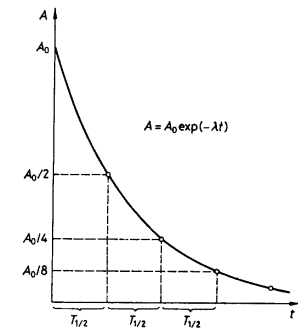
$$A \equiv -\frac{dN}{dt} = \lambda N$$

$$N = N_0 e^{-\lambda t} \quad A = A_0 e^{-\lambda t}$$

$$T_{1/2} = \frac{\ln 2}{\lambda} \quad [A] = \frac{1}{\text{idő}}$$

$$\frac{1 \text{ bomlás}}{\text{másodperc}} = 1 \text{ becquerel} = 1 \text{ Bq}$$

$$1 \text{ Ci} = 3,7 \times 10^{10} \text{ Bq}$$

$$I = k\eta A$$

ágarány tényező

aktivitás-koncentráció

Kormeghatározás

Libby 1946, 1960

Jégbefagyott mamut-tetemet találtak Szibériában.
Testében a ^{14}C mennyisége 21 %-a volt csak a ma

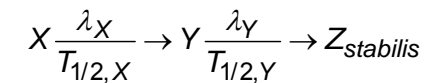
élő állatokhoz képest. (Ma élő állatokban $\frac{^{14}\text{C}}{^{12}\text{C}} = 10^{-12}$).

Milyen régi a tetem?

A radioszén felezési ideje 5730 év.

28

Bomlási sorok

$$A = A_X + A_Y$$

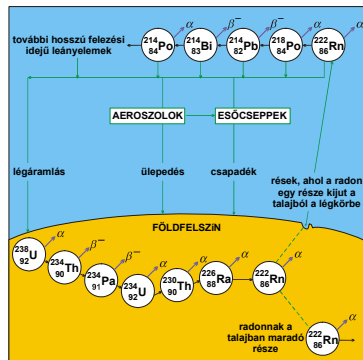
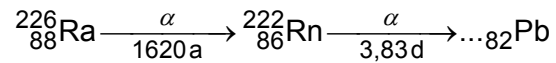
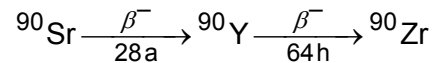
$$A_X = A_{X,0} e^{-\lambda_X t}$$

$$A_Y = A_X \frac{\lambda_Y}{\lambda_Y - \lambda_X} \left\{ 1 - e^{-(\lambda_Y - \lambda_X)t} \right\}$$

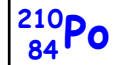
λ_X és λ_Y viszonya ?

29

$$\lambda_X \ll \lambda_Y \quad T_{1/2,X} \gg T_{1/2,Y}$$

30

α -bomló izotóp, felezési ideje 138,376 nap.
A kibocsátott alfa-részecskék energiája 5,407 MeV.

Használták mesterséges bolygók könnyű hőforrásaként.
Ezt az izotópot használták Litvinyenko korábbi KGB-kém megmérgezéséhez 2006-ban.

Mekkora az aktivitása 10 mg Po izotópnak?
Mekkora a kibocsátott energia?

31

Kormeghatározás

Libby 1946, 1960

Jégbefagyott mamut-tetemet találtak Szibériában.
Testében a ^{14}C mennyisége 21 %-a volt csak a ma
élő állatokhoz képest. (Ma élő állatokban $\frac{^{14}\text{C}}{^{12}\text{C}} = 10^{-12}$).

Milyen régi a tetem?

A radioszén felezési ideje 5730 év.

$$A = A_0 e^{-\lambda t}$$

$$0,21 \cdot A_0 = A_0 e^{-\frac{\ln 2}{T_{1/2}} t}$$

$$t = -\frac{T_{1/2}}{0,693} \ln 0,21 = -\frac{5730 \text{ év}}{0,693} \ln 0,21$$

12904 év 32